

SPISY IVANA OLBRACHTA
SVAZEK PRVNÍ

*Řídí Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV
Ediční rada: Ludmila Lantová, Emanuel Macek,
Miloš Poborský, Bohumil Svozil*

IVAN OLBRACHT
Z RANÉ
TVORBY

Uspořádala a doslov napsala Ludmila Lantová. K vydání připravila a vysvětlivky zpracovala Jarmila Višková. Vydavatelské poznámky napsala Ludmila Lantová a Jarmila Višková. Obálku, vazbu a typografickou úpravu navrhl Milan Hegar. Vydal Československý spisovatel v Praze roku 1981 jako svou 4739. publikaci. Odpovědná redaktorka Lenka Ščerbaničová. Výtvarný redaktor Rostislav Vaněk. Technická redaktorka Ludmila Hejnová. Vytiskla Stráž, tiskařské závody, n. p., Plzeň, závod ve Vimperku. AA 27,87, VA 28,95. 601/22/856. Vydání první. Stran 596. Náklad 5000 výtisků. 13/23. 22-123-81. Kčs 33,—

OBSAH

I.

Dvě kapitoly románu	9
Hra na pohádku	47
Břemeno	58
Nejkrásnější den života	107
Spiriti	130
Domácký průmysl v Podkrkonoší	142
Historie čepice	151
Loupežník, můj přítel z mládí	188
Hvar	197

II. REZERVISTOVY DOPISY

Z kasáren	215
Na cvičení	219
Můj pan kaprál	223
Vojenské deníky	230
Můj přítel Ivan Vorobec	249
Zlý voják	254
Šedivé hroby	261
Historie Emanuela Umáčeného	279
Franc Dobiáš, hrdina udatný	283
Právo stížnosti	292

III. PÁTÝ AKT

305

DODATKY

BÁSNĚ

Rosteme	335
Mým horám	337
Epigramy:	
Úryvek kázání	339
Štáb	340
Prototypy	340
Vzdělávací klub	340
Utriusque	341
Výstraha	341
Slavomam	342
Panu N. N.	342
Symbole náš věčně svěží!	342
Rýmovačka	342
Girondini	343
Program	343
Zena	344
Válečný pochod	356
Štědrovečerní nálada	358
Starý obrázek	359
Z krkonošských melodií	
Co zpíval májový průvod	360
Co zpíval pochod z krvavé stávky	360
Co zpíval tábor na jabloneckém ostrově	361
Co zpívali rozséváci	362
Co zpíval myslivec	364
Co si básník zpíval	365

Co si zpívá	— — — — —	366
Narození proletáře	— — — — —	367
Z knihy Moje hory		
Horský pohřeb	— — — — —	379
V listopadové mlze	— — — — —	380
Krutý javor	— — — — —	381
Dětská rozkazovačka	— — — — —	383

ČRTY A HUMORESKY

Letní nálada	— — — — —	387
Na pochodu	— — — — —	390
Vojenská písnička	— — — — —	393
Blahoslavení	— — — — —	396
Anarchista	— — — — —	398
Desátý okres	— — — — —	400
Vědecká kariéra	— — — — —	405
Universum, obchod vším	— — — — —	409
Popletený pomník	— — — — —	416
Recept na veselohru	— — — — —	418
Veselá vzpomínka z Vídně	— — — — —	423

FEJETONY

Válka I, II, III	— — — — —	433
Souboj	— — — — —	443
Krev	— — — — —	452
Logika	— — — — —	455
V zimě	— — — — —	458
Válka	— — — — —	462
Bum!l	— — — — —	465
Parlament	— — — — —	471

Jdou	— — — — —	476
Král	— — — — —	480
„Zlo se vrací“	— — — — —	485
Revoluce	— — — — —	488
Sultán	— — — — —	493
Zvířata	— — — — —	499
Ponocný a Václav	— — — — —	503
Vlast	— — — — —	508
Magenta, Solferino	— — — — —	512
Mravoučná anekdota	— — — — —	517
Dva milióny	— — — — —	520
Popelec	— — — — —	525
Ještě dámy	— — — — —	529
Doslov	— — — — —	532
Vydavatelské poznámky	— — — — —	554
Vysvětlivky	— — — — —	568

Tentokráte hospodařilo se lépe. Snad byly výjimky, ale nebyly pravidlem, lid se za třicet roků mnohému naučil. Leč jeden smutný zjev se přece opakoval: zase se myslilo, že kroužky půjdou věčně; a zase zanikly všechny varovné hlasy a zase ztroskotaly všechny vážné organizační pokusy. Dnes blíží se toto průmyslové odvětví neodvratnému konci. — Nastala nadvýroba, dostavila se soutěž (prý japonská) a byly vynalezeny nové stroje. Snad jsou i skladiště plná a asijská bohové na mnoho desetiletí zásobeni. Nepomohla ani držkovská vzpoura, zničení cizího závodu a rozbití strojů zjednodušených výrobu, nepomohla více za účely agitačními než k účelům hospodářským krátce před posledními říšskými volbami narychlo založená organizace strany národně sociální. Ortel smrti jest podepsán. Kroužkářský průmysl spěje vstříc smrti. Blíží se i konec celému domácímu průmyslu našeho Podkrkonoší. Výroba koncentruje se v továrnách. Jest to nutný a přirozený vývoj. . . Snad tedy vývoj zdravý.

HISTORIE ČEPICE

(Šankovi a Gustince)

ÚVOD

Historií králů, vojevůdců, válek bylo napsáno již mnoho. V poslední době našli se také moudří lidé, kteří pochopili, že ducha dějin netvoří ani panovníci v purpurových pláštích a se zlatými korunami na hlavě, ani vojevůdcové se zkrvavenými meči, nýbrž bezejmenné milióny prostých lidí věnovavší se mírnému povolání: dělníci, řemeslníci, obchodníci, umělci, učenci. Ti psali dějiny lidu a národů. Byly již vydány historie umění výtvarného, hudby, písemnictví. Ale že by chtěl někdo psát historii čepice, to opravdu ještě nebylo slyšáno.

A přece nebylo by to nezajímavé. Dala by se v ní líčiti sluncem rozpálená pole plantáží amerických a západoindických, kde zrodila se čepice v podobě plodů bavlníkových, dala by se vypravovati o hnědých domorodcích a černošských dělnících, kteří bavlnu obdělávali, česali a posléze dopravovali v těžkých balících do přístavů na zaatlantické parníky. Neboť v některém koutku této slisované suroviny ukrývalo se těch málo hrstí bílých vláken, která později v Evropě zpracována, proměnila se v čepici Jardy Brandejsova. Snad na témže poli, kde vyrostla, bylo velmi namáhavo pracovati, snad právě zde řádil nejvíce sluneční úpal a zimnice tropických krajin; snad prodělala čepice i z houbnou mořskou bouři, při níž bylo několik osmablých lodníků smeteno slanou vlnou z paluby do bezedných tůní. To se ovšem neví a dnes bylo by velmi těžko po tom pátrati. Ale jest jisto, že byla vyloděna v Hambur-

ku, že sta neznámých paží překládalo ji na železniční vozy, že jela, opatrována průvodci vlaků a celou řadou železničních zřízenců, plány německými, až dostala se do naší vlasti. Dalo by se vypravovati o namáhavé práci v přádelnách, o tom, jak dostala se do dílny kloboučnické, procházela závody a obchody, až přišla do rukou malému překupníku, od něhož ji na výročním trhu koupil Jardův tatínek. Mnoho práce, mnoho potu na ní utkvělo za dlouhé její ponti.

Byla by to dojistá hezká povídka a čtenář by se dověděl nejen o tom, kolik tisíc rukou pracovalo na čapce desítiletého chlapce, ale i to, kolik lidí přispělo k tomu, aby zhotovena byla nejmenší součástka čtenářova oděvu a každíčkého předmětu, který kolem sebe vidí. Pochopil by, že člověk jednotlivec jest toliko malým kolečkem v neobsáhlém stroji života, že výsledků, byť i nejnepatrnějších, dá se dosáhnouti pouze společným úsilím, že lidé všech zemí a národů jsou bratři, které spojila práce.

A má-li můj čtenář dobré srdce, vycítil by, že i on jest povinován splatiti svůj dluh těmto tisícům neznámých lidí, kteří, aniž by o tom věděli, prolévali pro něho pot a vydávali v nebezpečí životy. Poznal by, že i on jest členem veliké společnosti lidské a že jest jí povinen tím, co od ní přijal: prací. Prací svého povolání a schopností, která, byť zdánlivě sebenepatrnější, má pro společné blaho na váze spravedlnosti tutéž cenu jako práce králů, vojevůdců, učenců i umělců. Neboť cena člověka neměří se dle bohatství, rodu, důstojnosti — nýbrž dle práce, kterou lidstvu odvedl. Žák druhé třídy, který se připravuje na život pilným učením abecedy a násobilky, jest mnohem zdárnějším členem lidstva než císař, který špatně vládne.

Ale kam jsme se to až dostali od zmínky o bavlněné čepici? Vždyť o tomhle všem ani nebude naše povídka jednati! Bude to jen zcela jednoduché vypravování o čapce desítiletého Jarďy Brandejsova, a to ještě jen za dobu, co on ji nosil.

Počínáme jejím pohřbem. Dostí podivno začínati koncem, ale

děje se tak z tobo důvodu, že při obřadu byla pronesena řeč, v níž stručně vylíčeny podivuhodné příběhy té, která byla ukládána do země k věčnému odpočinku.

KAPITOLA PRVNÍ

Jak měla čepice pohřeb

Z postranní ulice města bral se směrem k parku průvod. Sluníčko krásně svítilo.

Napřed šel Eman Patků a nesl krásný prapor se zlatým hrotem, jenž se blýštil v ostrých paprscích. Prapor byl ušit z červeného hedvábí, do něhož byly vetkány proti sobě stisknuté ruce třímající kladivo, a ty byly vroubeny stříbrným, půl olivovým, půl lípovým věncem. Byl mnohem hezčí než ten, který nosívají organizace o Prvním máji.

Dospělí lidé, kteří šli okolo a průvod potkávali, ovšem tohoto praporu neviděli. Viděli jenom vrbový prut a na něm nabodnutý kus starých novin, ale neviděli praporu jenom proto, poněvadž staří lidé nemají krásné obrazotvornosti dětí. U dospělých lidí zničily ji starosti a těžký boj o život. Nedovedou viděti ve staré skále hrad s princí a princeznami, nedovedou dřevěné loutce vdechnouti života a vypravovati si s ní nejkrásnější pohádky na světě; nedovedou se smáti dětským radostným smíchem a procitovati prosté štěstí báchorkových světů, jež si vytvořili v duších. Má to svoje nevýhody, ale má to i přednosti. . .

Za Emanem Patkovým šli muzikanti. Šanci Iltisů bubnoval na buben, Lojza Polů hrál na trumpetu, Sláva Antošu na klarinet. Pak nesli dva černou rakev, v níž spočívala čepice. Na rakvi bylo plno květín a věnců

s hedvábnými stuhami, na nichž stálo „Spi sladce!“, „Odpočivej v pokoji!“, „Dřímej v míru!“, „Na shledanou!“ a jiné dojemné věci, jaké lidé při podobných příležitostech dávají tisknouti a při nichž si obyčejně praničeho nemyslí. Za truhlou šel smutně truchlící pozůstalý Jarda Brandejsů. Pak v smutečních šatech a černých mušelínových závojích Gustinka Iltisová s Máňou Skrydlovou, Mucka Teclová s Andulou Kuličkovou a ještě jiné „dámy“, a docela vzadu malý Vodsedálek. Všichni hořce plakali.

Rozumí se, že hoši hráli jenom na pěsti, že rakev byla jenom prkénko z bedničky po uzenáčích, věnce a kvítí že byla tráva a angreštové listí, že Gustinka neměla černých šatů, nýbrž bílé šatečky s bledě modrou stuhou a na spánkách z vlasů upletené „koláčky“, a malý Vodsedálek že vzadu capal dokonce jenom v košili. Ale na tom všem nezáleží. Nezáleží na tom, jaká jest skutečnost, nýbrž mnoho-li z ní člověk dovede do duše pojmuti a jak jí v sobě zpracuje. A umí-li kdo z angreštových listů dělati růže a z oblázků zlato, tím lépe pro něho.

Také se nabízel Eman Patků (ten, co jeho starší bratr ministroval), že půjde jako pan páter a že si k tomu cílí uváže pod krkem maminčinu spodničku.

Byla to nabídka lákavá a byla by dojistá zvýšila dojem obřadu, ale Jarda nedovolil. Slyšel, jak jednou vypravoval před radnicí pan Svozil panu Nesvatbovi (a to byli dobří známí tatínka Jardy Brandejsova), že je to zbytečná věc, aby chodil kněz na pohřby, že stejně dělníku jíti nechťejí, že jest to zbytečný výdaj a že i tak bude mrtvý dobře spát. Proto se musil Eman Patků spokojiti praporečnictvím.

Průvod stanul na hranicích parku.

Tam byl již od včerejška připraven rov.

Rozestavili se okolo.

Hudebníci zahráli krásnou píseň, tak dojemnou a plnou měkkých tónů, jakoby vyluzovaných na stříbrné nástroje, až všem oči oslzely. Jen Máňou a Šanckem nepohnuly. Ti se dívali po stromech ozářených sluníčkem, po zlatých větvičkách a lístcích, jež zvonily o sebe jako tenounké plotničky zladěného kovu, a po pestrých ptáčcích, kteří poskakovali ze stromku na stromek. Těm dvěma bylo na světě všechno jedno. Měli již takovou povahu. Šanci jí měl po tatínkovi.

A pak spustili rakev s čepicí do hrobu.

Byla to jenom čepice, a k tomu již tak ubohá, že se velmi podobala zedrané rukavici nebo že také velmi dobře mohla býti roztrhanou vestou, ale všichni ze zúčastněných věděli, čím kdysi bývala a mnoho-li dobrého za své pozemské pouti vykonala.

Tehdy nad otevřeným rovem vyvstal Jarda Brandejsů a pronesl dlouhou řeč, v níž vylíčil její osudy, slavné činy a konec. Poslouchali jej zbožně, neboť věděli, že tak slavnou byla jen jediná čepice na světě, že již nikdy žádná taková se nezrodí a že jí více není.

Všichni slzeli. Nejvíce Gustinka.

I sluníčko zastřelo tvář mrakem, ptáčci přestali cvrlikati a bílé břízky skláněly v smutku zelené ratolesti.

KAPITOLA DRUHÁ

Žertovný strýček Krása. Co stála čepice?

Ve městě byla pouť. Poutě jest, jak známo, den, na který stanovila církev památku světce, jemuž jest zasvěcen místní kostel. Na tento svátek sjíždějí se lidé z okolí, navštěvují známé v městě, po ulicích jest plno krámků,

lidé dobře jedí, plní hospody, mnozí se opijí, tropí hluk a rvou se; na faře bývá slavná hostina. Kdybyste se ptali těch lidí, proč tohle všechno právě v ten den dělají, řekli by vám, že jest již takový zvyk; kdybyste se ptali, pročže to je takový zvyk, nedovedli by již odpovědět, nejvýš by vám řekli, že se nemáte tak hloupě ptát. Snad pan farář by vám to lépe vyložil. Řekl by: „Dnes jest památka našeho svatého patrona a my ji oslavujeme.“ Dalo by se ovšem namítati, že jest podivno slaviti jídlem a pitím den, ve kterém mučili a vraždili člověka pro jeho přesvědčení, ale někdy se člověk musí spokojiti s nedostačnou odpovědí. . .

U Brandejsů byli zrovna po obědě. Tatínek Jardův byl tovární dělník.

Vtom se otevřely dveře a v nich stanul strýček Krása.

„Dej pámbu. . .“

„Vítám tě, Františku!“ řekla matka, neboť strýček byl jejím bratrem.

„Nazdár! . . . Nazdár!“ jal se křičeti strýček.

Otec si jej prohlížel a usmíval se.

„Odkud, odkud, švaře?“ řekl.

„Ale byl jsem v božím kostelíčku, poděkovat svatému patronu za to, co je, a poprosit ho, aby bylo líp.“

„Myslím, že na tom božím kostelíčku nezůstalo?“ usmál se otec.

Strýček se dal do hlučného smíchu.

Strýček Krása byl tovární truhlář a veliký čtverák. Rád pil. O pouti k tomu byla obzvláště dobrá příležitost. Očka mu blýskala jako bludičky, na rtech utkvěl široký úsměv a hlas trochu zadrhoval. I nohy se jaksi nejistě překládaly přes sebe, když šel ode dveří k židli. Byl samý šprým, celá jeho postava zářila veselostí a bylo se milo naň podívati.

„Tak se stroj, stroj, půjdeme se podívat na pouť. Hocha

vezmi s sebou!“ řekl.

Smál se přitom, ač by se mohlo zdáti, že to není pranic k smíchu.

Otec pokynul Jardovi; sám se také převlékal.

Strýček usedl na židli jako na koně, smál se, pobručoval si písničku a kýval se ze strany na stranu.

Jardovi bylo z toho veselo a mohl na strýčkovi oči nechat. Matka se trochu mračila.

Vyšli.

Slunce bilo paprsky v ozářenou ulici míhající se pestrými barvami. Bylo tu plno lidí svátečně oděných, na nichž bylo znáti, že již pili, vesnické ženy s uzlíky nákupu, děti poskakující, radující se, troubící na trumpetky a frkačky, jež dostaly pouti. Celý pestrý proud valil se vzhůru i dolů. Náměstí bylo plné, že bylo těžko projíti. Stály tu boudy perníkářské, hračkářské i se střížním zbožím, byl zde kolo-toč, střelnice, kočovné muzeum. Zástup šuměl, vyvolávači lákali křikem obecnost do svých podniků, zněly kolo-vrátky a z otevřených oken hostinců doléhal sem hluk a zpěv.

Strýčkovi bylo zase veselo. Smál se, žertoval, strkal do kolemjdoucích, a když šli kolem taškáře, který v rohu náměstí si postavil stolek s čísly a točil na talíři kostkou, snaže se přilákati lidí, aby vsadili peníze a on aby je mohl obehráti, zastavil se strýček u něho a jal se volati, napodobě jej. „Panna, růže, všecko zmůže, kobyła, pták, panna, růže, sedlák. S chutí sázet, s chutí hrát, jak to máme, tak to dáme, na výdělek nekoukáme, pánové, podejte štěstí ruku, juž to jde, juž to jde.“ Všichni se hrozně smáli, nejvíce strýček sám, který měl radost, jakou to zábavu způsobil. I Jardovi bylo do smíchu.

„Pojď, Jaroslave! Strýčka necháme. Koupím ti čepici,“ řekl otec.

Šli.

„Jen jděte, jděte!“ křičel za nimi strýček. „Dohoním vás, stavím se jen na skleničku. . . Sázet, sázet, pánové. . . Panna, růže, všecko zmůže. . . pro Františka, pro Pepička, pro Nánu, pro mámu, Anče, Anče, pomeranče. . .“

Otec se zastavil s Jardou u dřevěného krámků.

„Chci koupit chlapci čepici.“

„Prosím, prosím,“ a obchodník hned nabídl výběr.

Otec vzal jednu a zkusil.

„Líbí se ti, Jardo?“

Zabuchalo v něm radostně srdce. Och, tak krásné čepice ještě nikdy neviděl!

„Co stojí?“ ptal se otec.

„Korunu.“

Smluvili ji na osmdesát haléřů.

„Děkuji vám, tatínku,“ zašeptal blaženě.

„Teď se půjdeme za město projít.“

Vyšli z města na cestu vroubenou stromy, jež se táhla podle řeky. Bylo tu krásně a příjemno, voda tiše šuměla, slunce lilo zlatou záři na cestu a pně stromů. Bylo věru těžko pochopiti, jak se mohou lidé v tak krásný letní den otravovati kouřem a lihovými nápoji nečistých hospod. Šli měkkou cestou a sáli v sebe čistý, vlahý vzduch.

Pak se vraceli domů.

Jarda držel v ruce novou čapku a se zálibou ji prohlížel. Byla šedá, černě kostkovaná a měla černý štítek s přázkou a pestré pérko za ní. Nemohl se na ni dosti vynadívati. Jak hodný je tatínek! Osmdesát haléřů stála, a on musí na osmdesát haléřů pracovati třetinu dne.

„Z čeho je ta čepice, tatínku?“ zeptal se.

„Z bavlny,“ odpověděl otec.

„Což jest bavlna tak drahá?“ podivil se Jarda.

„Bavlna, která jest na ní, nestojí více než tři haléře.

Počítám i dovoz, který na to nepatrné množství připadne.“

„Ach, tedy barva i štítek mají tak vysokou cenu?“

„Nikoli. Obojí nemá ceny větší čtyř haléřů.“

Jarda byl chytrý chlapec. Jsou-li látka a přípravy tak levné, tedy zajisté práce, která byla výrobě čepice věnována, to jest, jež má tak velikou cenu!

Ale i to otec popřel.

„Lidé, kteří na ní pracovali, od zemědělského dělníka, který sázel bavlnu, až po kloboučnického tovaryše, který čepici šil, vydělali dohromady sotva patnáct haléřů.“

„Ale tatínku,“ zvolal v úžasu Jarda, „pak tě kramář strašně ošidil.“

Otec se usmál.

„Ano, vydělal něco. Ale nezapomínej, že pracoval celý den, že musil platiti od stavby stánku, že najmul koně, kteří mu sem zboží dovezli. A na to vše musí každý z kupujících něčím přispěti.“

„Jak je to tedy možné, že jsi zaplatil osmdesát haléřů za věc, která má cenu dvaceti dvou?“

„Opravdovému stavu bys neporozuměl. Pokusím se ti to vysvětliti co nejjednodušeji. Poslouchej! V Americe se urodí mnoho krásné bavlny. Několik bohatých Američanů, kteří jsou spolu smlouveni, jdou od statkáře k statkáři, všechno, co jest, od nich skoupí, že nezůstane nikde ani vláček, a celou úrodu navozí do stodol. Navozí ji tam, usmívají se a čekají. — Zatím za mořem, totiž u nás v Evropě, hlučí přádelny a tkalcovny, pracují a pracují. Ale najednou továrníci vidí, že nemají již z čeho pracovati, bavlna že došla, a nebudou-li míti brzy novou, že budou nuceni zavřítí továrny, propustiti dělníky a že budou míti bídu. Běží honem k telegrafu a telegrafují za moře: „Hej, vy páni Američané tam na druhé straně, došla nám bavlna,

pošlete novou, honem, honem, nebo bude zle. Zaplatíme poctivě.‘ Ach, to když těch několik bohatých amerických pánů, co skoupili celou sklizeň, slyší, tu se velmi smějí, neboť na to čekali. Sejdou se v hotelu, dají si nalít šampaňské víno, poručí si lahůdky a zapálí doutníky, jichž kus stojí několik zlatých. Jsou veselí. Řeknou si: ‚Vida, vida! Ti hlupáci v Evropě potřebují bavlnu. V celém světě ji nedostanou, neboť všechnu máme my. A my ji neprodáme jinak, než když nám na ní dají vydělat sto miliónů. To se nám podařil obchůdek!‘ Telegrafují to do Evropy. V Evropě se nad tím továrníci mračí a škrábou se za ušima. Ale co mají dělat? Bavlnu mít musí, ať stojí co stojí. Koupí ji tedy. Sejdou se dohromady a řeknou si: ‚Amerikáni nás ošidili. Ale poněvadž chceme vydělati letos tolik, co jsme vydělali loni, musíme zase my ošiditi jiné. Zdražíme každý kus látky o korunu. Však on to ten chudý dělník, který látku potřebuje, zaplatí. My sleviti nemůžeme. Neboť bychom musili pítí laciné víno, místo tří lokajů bychom směli mítí jen dva, musili bychom prodati několik z našich jízdeckých koní a nemohli bychom v létě do mořských lázní.‘ — A již se čepice o pár haléřů zdražila. Něco si nechali Amerikáni, něco páni v Evropě. — Bavlna, jak víš, se musí vézti z Ameriky po lodích. Ale společnost, které všechny lodi patří, řekne: ‚Och, holečkové, loni jsme vozili moc lacino, musíte něco přidat. Nechcete-li, necháme bavlnu tam.‘ Továrníci se velice zlobí a mračí, ale nemohou si pomoci; neboť copak jim je platna koupená bavlna, pokud se nachází v amerických přístavech? Oni ji přece potřebují doma. A tak, chtě nechtě, zaplatí majitelům lodí lichvářský zisk. Ale aby nepřišli ke škodě, zdraží kus látky o další haléře. Čepice zase stoupla v ceně. — Společnost drah ji doveze přes Německo, ale chce také vydělat. Čepice stoupá. Bavlna se

dostane na hranice a nutno zaplatiti rakouskému státu clo. Kdo to má škodovat? Dráha? — Och ne! Továrníci? — Och ne. Přirazí zase na látce. Však on to ten chudý člověk, co bude kupovati čepici, zaplatí. Čepice je zase dražší. . . A tak to jde vesele dál. Majitel přádelny chce vydělati, neboť staví krásnou vilu a potřebuje mnoho peněz; zdraží přízi. Továrník, kde tkají se z příze látky, potřebuje mnoho peněz na věno své dceři a na synovy studie; zdraží látku. Velkoobchodník látkami má automobily, lokaje a rád pije dobrá vína, to vyžaduje velikého nákladu; prodá tedy draze látku obchodníku střížním zbožím. Od něho ji koupí kloboučník, nadělá z ní čepic a dodá jarmarečnímu kramáři. I oni chtějí vydělati, neboť jsou obchodem živi. A všechno to musí zaplatiti ten, kdo čepici koupí. Všem těmto lidem, milý Jardo, dal jsem teď po jednom nebo více haléřích. A až si dnes večer bude bohatý Amerikán zapalovati pětizlatové cigáro, sotva mu napadne, že mu na něj přispěl chudý tkalcovský dělník Brandejs.‘

Jarda přemýšlel. Jest to možno, že chudí dělníci platí milionářům jejich lahůdky, že zaopatřují věna jejich dcerám, že staví jejich paláce a kupují jejich obrazy? Ano. Neboť kam se podějí ony peníze, zaplatí-li se osmdesát haléřů za věc, která má cenu dvaceti? Kam se poděje rozdíl mezi těmito obnosy? — —

Mezi rozmluvou došli zpět na náměstí. Smrákalo se již. Lidí zde nebylo již tolik, ale hluku nebylo. Kolovrátek kolotoče vřískal a u muzea tloukli na zvonec, až to v uši bolelo. Z hospod doléhal sem křik a zpěv. Jakýsi rámusící opilec shromáždil na konci náměstí kolem sebe shluk lidí, kteří se mu smáli a povykovali s ním.

Šli blíže, a v opilci poznali s hrůzou strýčka Krásu.

I on je poznal. Jevil ze shledání velikou radost. Jal se chechtati, tancoval radostí, rozhazoval rukama a zpíval:

*Kořalička, teta moje,
často se mnou postrkuje,
kořalička, teta má,
často se mnou strkává.*

Jardovi to již nebylo k smíchu a chtěl jít dál, ale otec, byť s nevolí, šel k strýci.

„Pojď, švaře! Takhle domů jít nemůžeš. Přespíš u nás.“

Strýc chtěl je obejmouti, ale jak se napřahoval, upadl na zem jak dlouhý tak široký. Lidé se hlučně smáli. Bavilo je to.

Otec vzal jej pod paží a zvedl. Strýc se dal vésti. Pak šel sám vedle nich, klopýtaje přes kameny. Veselá nálada jej přešla. Jen škytal a krkal.

Jarda přemýšlel stále o otcových slovech. Přítomnost opilcova mu vadila. Jak lze takto klesnouti pod lidskou úroveň, když tolik vážných otázek se dere do duše?

Šli mlčky. I strýc přestal povykovati.

„Tatínku,“ řekl Jarda, „to je hrozné, co jsi mi povídal. . . A není to možno napravit?“

„Och zajisté, milé dítě,“ odpověděl otec.

„A jak?“

„Svorností.“

„Jak to, tatínku? Tomu dobře nerozumím.“

„Až jednou my všichni, kteří jsme dnes vykořisťováni, přijdeme k rozumu, dohodneme se a řekneme: Ne, tohle si nedáme líbiti! Pak zrušíme staré řády a utvoříme nové, lepší. V našem případě se ani tak mnoho nezmění: Titíž lidé budou pěstovati bavlnu, jenže nebude bohatých Američanů, kteří by na ní vydělávali milióny. Nedovolíme jim toho. . . Titíž lodníci ji budou voziti přes moře, ale nebude vyděračských majitelů korábů, již by nás odírali. Stejně se bude pracovati v přádelnách, tkalcovnách, šlich-

tovnách, tiskárnách, jenže nebude továrníků, kteří by měli z toho jejich práci neodpovídající zisk. . . Snad odpadne i celá řada obchodníků, jichž rukama dnes prochází zboží a z nichž každý chce vydělati. Řekni: K čemu třeba majitele skladiště, velkoobchodníka, obchodníka střížním zbožím a jarmarečnického kramáře, když bude potom možno koupiti věc přímo u výrobce? Dovedeš pochopiti, jak se potom každá věc zlevní? A to nejsou jenom látky; se vším se tak dnes děje: s potravinami, kůží, uhlím, petrolejem. Přemýšlej o tom!“

Jarda přemýšlel. Tak jednoduchou se mu zdála odpověď.

Pravil za chvíli:

„Řekl jsi: Až všichni přijdou k rozumu. Pročpak se již dnes nepostavíte proti té nespravedlnosti? Je to přece tak jasné, že to musí každý pochopit!“

Otec se usmál.

„Mýlíš se. Jest mnoho těch, kteří toho dosud nechťejí chápati. . . Zeptej se například tuhle strýčka!“

Strýček Krása v tom okamžiku klopýtl o kámen a zavrávorál.

„To. . . jsou bl-bl-blbosti. . . To nikdy nn-nebude. . . Ty, kluku, nevěř tátovi! . . . On se chce dělit. . . a ppan farář dnes po-vídal. . . že kdo se chce dělit, že je. . . pppra šivá ovce.“

Otec se usmál.

„Vidíš, Jardo?“

Strýček se zastavil, kýval se ze strany na stranu a zvedl prst do výše jako na kazatelně.

„Ty ty ty si pamatuj, hochu: . . . Ne-nejlepší je o nic se nnestarat.“ Pak se obrátil k otci:

„A tty ne-ne-nekaz hochu. . . To je hřích!“

Neodporovali mu. Ale Jarda pochopil vše. Porozuměl,

že na takovéto lidi nelze spolehnouti při uskutečňování velikých myšlenek, že dokud množství takových lidí bude žít, nelze pomýšlet na odstranění nespravedlnosti.

Přišli domů.

Matka při pohledu na strýce Krásu spráskla rukama nad hlavou. Ale strýček, jak se zdá, toho ani nepozoroval. Sedl si na židli a zavřel napuchlá víčka. Hlava zhroutila se mezi ramena, ruce visely bezvládně podél boků a na rtech utkvěl úsměv, ale tak neskonale tupý, skoro blbý, který se nikterak nepodobal úsměvu, který zářil na strýcově tváři dnes odpoledne. Bylo na něho ubohé podívání, že až lítost jíkala, jak člověk může takto hluboko klesnouti. Jarda se zastyděl, jak se strýci odpůdne smál. Zde viděl rub té veselosti.

„Že se nestydí!“ zahubovala matka.

Otec pokrčil rameny.

„Alkohol jej zahubí. Jak zručným býval dříve dělníkem! Jde to s ním z kopce.“

Při pohledu na tento unavený, tupý výraz obličeje a na měkké tělo, i teď v spánku se klátící ze strany na stranu, porozuměl Jarda tomu, co jim vypravoval pan učitel ve škole: Bohatí římsští velmožové dávali se opíjeti svým otrokům, a když tito byli nejvíce opilí, přivolávali své syny, aby se na ně dívali. Chtěli tím docílit, aby jejich děti pojaly k opilství odpor. Bylo to velmi surové, ale vedlo to k cíli.

KAPITOLA TŘETÍ

Kapitola, která jen zdánlivě nemá s čepicí
co dělat

Městečko, v němž žil tkadlec Brandejs se svojí rodinou,

se jmenovalo Bořkovice. A daleko, mnoho mil od něho, leželo jiné městečko — Voleška. V zcela jiném útvaru půdy, v zcela jiných poměrech a jiné části české země. — Uvidíme teprve později, jakou mělo spojitost s Bořkoviciemi a Jardovou čepicí.

Na samém kraji Volešky, v místech, kde táhla se široká luka a pole, za nimiž bylo lze pozorovati červenou továrnu s vysokým komínem, stál malý domek. Jen přízemní domek, ale čistý a bílý, s hezounkou zahrádkou okolo, v níž kvetly v létě veliké slunečnice a červené karafiáty.

Bydlil v něm tovární dělník Kratochvíl se ženou a pěti dětmi. Všechny byly docela malé, nejstaršímu Pepíkovi nebylo ještě osm let, a daly mnoho starostí. Jak by ne také? Batolí se taková malá Mařka světnicí, vyleze si na židli, spadne — a nehoda je hotova. Dostane se pětiletý Frantík nějak k sirkám, bude si s nimi hrát, a může se stát neštěstí. A jiné a jiné věci. Děti mají jísti v pravý čas a ne všecko, může to mít pro celý další život zlé následky; že čistota jest půl zdraví, jest již starým příslovím, nemoci mohou přijít, mluvit se musí děti učit, zlozvyky se jim musí odvyknout, nejmenší se ještě musí kojít, i ono starší neumí ještě samo jíst, a konečně děti i leckdy zlobí. A to vše není lehká práce pro matku. A má-li přitom muži vařit oběd, prát, mýt, něco ušít, jest to práce od rána do večera zrovna dost. A to všecko měla na starosti maminka Kratochvílová.

Tenkráté, před devíti lety, když si za teplého letního podvečera na břehu řeky stiskli s nynějším svým mužem ruce, když se políbili a řekli si, že budou v životě společně snášeti vše dobré i zlé, ovšem neměla ani tušení, co práce, co starosti a strádání čeká dělnickou ženu a matku. Měli se rádi, chodili společně do továrny tam za lukami a večer se vraceli domů, do svých bílých čtyř stěn, do své zahrádky

s velikými slunečnicemi a červenými karafiáty, veselí a šťastní, a mysli, že to bude tak navěky.

Ale narodilo se jim dítětko, pak druhé, pak třetí, a maminka Kratochvílová musila přestat v továrně pracovat. Dokud bylo jen jedno děcko, mohlo se dát přes pracovní dobu ke staré sousedce, ale i to bylo nebezpečné, vímeť přece, jak takové sousedky pramálo pečují o svěřené jim děti, — ale když přišlo dítětek víc, ani to nebylo možno. Maminka Kratochvílová musila přestat v továrně pracovat a věnovat se výhradně rodině. Dlouho o tom tenkrát s mužem mluvili a dlouho tenkrát večer seděli v zahrádce. Kratochvílová vydělávala týdně v továrně deset korun osmdesát haléřů, obnos dojísta vzhledem k práci, kterou konala, nepatrný, ale obnos velmi značný při pomýšlení, čímž se nahradí v domácnosti tento úbytek. Ale nebylo možno jinak. Děti jsou první věc v rodině, přednější než všecko ostatní. Mladá maminka tenkrát plakala, ale muž řekl, že to nesmí být, že si nepřije zkázy dětí a zkázy ženy, a bylo nutno uposlechnouti. Maminka již do továrny nešla.

Kratochvíl musil nyní vydělávat za všechny a na všechny. Pracoval mnoho, byl továrním zámečnickem, odcházel ráno před šestou a vracel se až po sedmé hodině, ale nikdy ani žena, ani děti neslyšely jediného slova, z něhož by mohly vycítiti, že ony to jsou, pro něž pracuje a pro něž se tolik namáhá.

Žili šťastně. Skromně sice, ve stálém boji s haléřem a v stálých drobných starostech o příští dny, ale přece šťastně, neboť se vespolek milovali, vyhověli druh druhu a to vyváží mnoho.

Přikvačila sice na ně nedávno veliká starost, ale ta byla již odbyta a odčiněna.

Naše říše, Rakousko-Uhersko, si přivlastnila totiž svě-

řené jí země, Bosnu a Hercegovinu, a zámečník Kratochvíl a jeho žena si již mysli, že je to zničí.

Ach, jak jest to směšné — řeknete zajisté —, copak má zámečník Kratochvíl společného s Bosnou a Hercegovinou?

A přece!... Stalo se to tak:

Sešli se ve Vídni vysocí pánové, kteří vládou Rakouskem, a řekli si: Před lety nám svěřili evropští císařové do správy Bosnu a Hercegovinu, která — jak se to tak říká — patří vlastně tureckému sultánovi. A my si ony země vezmeme. Turecký sultán má teď jiné starosti, toho my využijeme a vezmeme mu Bosnu a Hercegovinu. A kdyby se on nebo někdo jiný chtěl tomu bránit, pošleme na ně naše vojáky a ti vojáci budou zabíjet turecké nebo srbské vojáky, nebo budou zabíjeni od nich. Copak nám na tom záleží? My do války nepůjdeme, nám nebude nepřítel kulkami provrtávat hlavy a prsa, ani šavlemi rozparovat břicha, to se bude dít nějakým tkalcům nebo sedlákům nebo řemeslníkům, kteří jsou teď vojáky; my si zůstaneme hezky ve Vídni, budeme se vesele bavit, čísti o válce v novinách a za svůj chytrý nápad dostaneme krásné zlaté řády a vyděláme na válce mnoho a mnoho peněz.

Tak si řekli vznešení páni ve Vídni a připravovali se na to, že udělají tak, jak si to vymysli. Ale turecký národ se rozzlobil... Takhle nás Rakousko ošidilo? řekli si. Ale my se pomstíme! U nás v Turecku máme málo továren, poněvadž naši dělníci nejsou tak zruční jako rakouští. A proto musíme kupovati velmi mnoho zboží z Rakouska. Ale když jsou Rakušani takoví, tak budeme taky. Ani za piástr*) od nich již nekoupíme, však oni nám jinde také prodají, Itálie hned! — A jak řekli, tak udělali. Přijela-li do

*) turecký peníz

Turecka loď, která vezla látky vyrobené v Rakousku, nepustili ji ani do přístavu, ale řekli jí, aby si jela, odkud přijela. Přijel-li do Turecka nějaký vlak, který vezl v Rakousku zpracované zboží, nedovolili mu ho ani na nádraží složit a poslali jej zase zpátky přes hranice.

A najednou páni továrníci v Rakousku viděli, že zboží, které utkali a upředli, nejde na odbyt, že zůstává ležeti ve skladištích a že nemají co dělat. Turci nechtěli kupovat, a jsou to hlavně Turci, k nimž se vyváží naše tovary. Továrníci neměli práci. Když není práce, stojí stroje v tkalcovnách, přádelnách, slichtovnách, barvírnách a všude. Stojí-li stroje, není k nim potřeba dělníků.

A továrníci počali pouštět dělníky z práce. Copak s nimi? A dělníci nemohli najít nikde zaměstnání, musili se stěhovat do cizích zemí, nevydělávali a jejich rodiny trpěly hladem.

A to všechno zavinili oni vznešení páni, kteří si vymyslili, že si vezmou Bosnu a Hercegovinu. Takový divný řetěz to byl, ale byl již takový.

Také majitel továrny za lukami za Kratochvílovým domečkem počal pouštět z práce. Také on neměl co dělat. Sta dělníků, sta řemeslníků dostalo výpověď.

A tenkrát prodělala rodina Kratochvílova těžké starosti. Co se stane, vyžene-li zaměstnavatel také jejich tatínka? Ostatní vyhnaní se stěhovali přes hranice do Německa, také do Ameriky někteří odjížděli, ale copak tohle všechno mohou Kratochvílovi? Mohou s pěti maličkými dětmi se stěhovat z místa na místo, potulovat se po silnicích, prosit v cizích zemích, jejichž řeči ani nerozumí, o práci? A co se stane zatím s jejich domečkem? Jednou v noci jej snad tulák zapálí!... Jak těžké starosti!... Och ti páni, och ti vídeňští páni, co si to vymyslili s tou Bosnou a Hercegovinou!?

Ale dopadlo to dobře. Továrník propustil sice mnoho dělníků, ale Kratochvíla si ponechal. Směl i nadále pracovat od šesti hodin ráno do sedmi večer a nemusil se na to dívat, jak jeho rodina umírá hladem.

A tak bylo neštěstí, které stihlo nezaviněně tolik chudých rodin, zažehnáno alespoň u Kratochvílů.

Leč: neštěstí nechodí po horách, ale po lidech, praví staré přísloví. Válečné nebezpečí bylo sice zažehnáno a matky všech národů si zhluboka oddechly ve vědomí, že jejich synové nebudou hnáni do krvavého vraždění, že na bojišti kdesi na jihu evropské pevniny nezahyne tisíce mladých životů a statisíce lidí že nebude přinuceno zabíjeti své bližní; v rakouských továrnách se sice počalo po smíru s Turky opět pracovat a ubohé rodiny vyhnaných dělníků nacházely opět obživu a chleba, ale přes všechno to měla rodina Kratochvílova ještě trpce pocítiti krutost dnešního vojenského zřízení. Připojení Bosny a Hercegoviny a válečné nebezpečí minulo pro ni bez následků, ale vojenství má tolik různých útvarů a přináší tolik škod, že člověk, který jim všem unikne, jest pouze výjimkou. A není-li vojákem a neprodělal-li nikdy trampot plynoucích z mezinárodních sporů a z pohrůzek jednotlivých států druhému vojskem, nese alespoň tíhu daní oněch velikých miliónů, které musí lid ročně panovníkům odváděti, aby si tito za ně mohli kupovat děla a pušky, stavěti opevnění a platiti důstojníky.

Jednoho podvečera, když se zámečník Kratochvíl vracel z práce, viděl již zdaleka přes luka, jak stojí jeho žena na prahu bílého domečku. Nešla mu však vstříc jako obyčejně, ale stála zde nehybná a smutná, a když přicházel blíže a zrychloval krok, aby se přesvědčil, zda se něco nepříjemného nestalo, spatřil bolestný výraz v její tváři, který jej naplnil neurčitou bází a zrychlil jeho krok až

k poklusu. A když došel až ke prahu a chtěl vysloviti první slabiku otázky po tomto neobvyklém chování, podala mu Kratochvílová s bolestným úsměvem jakýsi červený lístek.

Rychle jej rozevřel. Bylo tam mnoho natištěno, česky a německy, ale toho všeho Kratochvíl v té chvíli nečetl, před zrakem kmitlo mu pouze několik inkoustem psaných slov a v těch stálo, že se „náhradní záložník Josef Kratochvíl povolává na den 15. března tohoto roku k osmdvacetidennímu cvičení ve zbrani“.

Kratochvíl zbledl. Neboť těchto několik slov znamenalo pro naši rodinu velikou nehodu. Považovali toto povolání k vojenskému cvičení v této chvíli toliko za nehodu, neboť neměli tušení, že by se tento červený lístek mohl státi hrozným neštěstím a zkázou všeho rodinného jejich štěstí.

Kratochvíl býval vojákem. I jeho, když mu bylo jedenačtyřicet let, povolali k odvodu, vysvlékli jej, cizí člověk ohmatal jeho tělo a prohlásil, že jest mladý muž dosti silný, aby vydržel útrapy vojenského stavu. Odvedli jej. Ale tenkrát byl Kratochvíl mlád, neměl ani ženy, ani rodiny, a mimoto jej potkalo to řídké štěstí, že jej odvedli toliko na osm neděl, kdežto ubozí jeho soudruzi musili sloužiti tři leta.

A tak si Kratochvíl odbyl tenkrát služební dobu, a když minula, nasadil si vesele klobouk, ohlédl se ještě jednou po špinavých kasárnách, v nichž zakoušel po dva měsíce plno svízelů, útrap a ponižování, a řekl: „Sbohem, vojno.“ Myslil, že to má odbyto... Ale teď si na něho vzpomněli vojenští páni podruhé. Má jíti na cvičení. A dnes to jest zcela něco jiného. Dnes má ženu a děti. Kdo se bude o ně starati po oněch osmdvacet dnů, kdo je bude živiti?

A tak se stalo, že když odešel příštího jitra do zámečnic-

ké dílny v továrně, že byl velmi zamlklý a že jeho hlavou kolovalo plno divných myšlenek.

Stál u zámečnické pece, v kleštích držel matici a dmýchal měchem do řevavého uhlí. Plamen hořel modrým bezdýmným žářem a železo se rozpalovalo do ruda. A tenkrát všiml si výrazu jeho zamyšleného obličejce i dílovedoucí zámečnické dílny.

„Copak to jest s vámi dnes, Kratochvíle, že jste tak zamračen?“ zeptal se.

Kratochvíl přestal dmýchat, obrátil se a setřel si začernalou rukou pot z čela.

„Ale... ani se neptejte! Za tři neděle se mám dostaviti na osmdvacetidenní cvičení. Volají mne páni... Tak ani nevím, co budu dělat.“

„Aj, aj, aj!“ řekl dílovedoucí a podíval se tak jaksi podivně na Kratochvíla. Více neřekl. Obrátil se a jal se cosi pilovati na soustruhu. I Kratochvíl pracoval dále... Pilník skřípal a kovářský měch hučel.

Za chvíli se dílovedoucí beze slova vytratil. Běžel honem do kanceláře, aby oznámil tuto novinu továrníkovi. Předpokládal, že se mu tím zavděčí.

V několika minutách se vrátil. Přistoupil ke Kratochvílovi a řekl mu odměřeným hlasem:

„Pán vám posílá výpověď z práce.“

Kratochvíl upustil v úžasu kleště na zem, až zařinčely. Zbledl v obličejce a obrátil se na mistra. Chvíli tak stál mlčky, bledý v obličejce, neschopen slova a jako by toho všeho nechápal.

„A proč?... Proč?“ zašeptal posléze.

Dílovedoucí pokrčil rameny.

„Copak vím?... Ostatně to jest jasné. Továrna bez zámečnicka býti nemůže ani den a vy musíte na plné čtyři neděle na vojnu, musí se tedy najmouti jiný. A na čtyři

neděle nám sem na výpomoc taky nikdo nepůjde... Ostatně já do toho nemám co mluvit. Pán vám posílá výpověď a tím je věc odbyta.“

S Kratochvílem se zatočila dílna jakoby v mlhách a studený pot mu vyskočil na čele. Ve vzpomínkách se mu mihla jeho žena a děti... Bez práce!... Bez výdělků!... Bez chleba!... Co je čeká, ubohé?... Ani slova neodpověděl, neboť se mu stáhlo hrdlo náhlou lítostí.

„Ještě to vám vzkazuje pán,“ pokračoval dílovedoucí, „aby vás snad nenapadlo ho jít obtěžovat nebo prosit, bylo by to marné.“

Ale Kratochvíl se rozhodl, že dříve nežli tuto hroznou zprávu donese rodině, zkusí poslední. A když tovární píšťala pronikavým hlasem oznámila dělnictvu polední přestávku, setřel železné piliny ze šatů, přes začerněnou modrou halenu přehodil kabát a beze slova vyšel ven. Šel směrem ke kanceláři pána závodů továrními chodbami, hemžícími se dělníky a dělnicemi, kteří spěchali pookřáti na svěžím vzduchu. V chodbách bylo dusno a byl tu zápach po potu lidských těl, a on prodíral se jen stěží valícím se proudem.

Stanul na chvíli nerozhodně přede dveřmi kanceláře, pak chvějící se rukou zaklepal a vešel.

Majitel závodu, muž, na němž záviselo v této chvíli celé štěstí Kratochvílovo, seděl za psacím stolem a prohlížel knihy. Pozdvihl oči oproti příchozímu, sklopil je zase ke svým papírům a psal dále, jako by zde nikoho nebylo. A Kratochvíl čekal. Pisárna byla prostá, světlá místnost s velkými okny, několika stoly, na nichž bylo narovnáno plno knih, a v koutě u zdi stála železná pokladnice. Všemocný pán závodu seděl v pracovně sám, neboť kanceláře úřednictva byly hned vedle, a časem přicházeli z nich úředníci, plížili se po špičkách k pánovu stolu a odevzdá-

vali mu s hlubokou poklonou nějaké papíry, na které se on jen zběžně podíval a odložil. A všichni ti se na cestě zpět tak jaksi nepřivětivě na Kratochvíla podívali a to bylo velmi nepříjemné.

„Copak si přejete?“ řekl po dlouhé chvíli továrník mezi psaním, aniž by pozdvihl oči od papíru a jako by mluvil více sám k sobě než k jinému.

V Kratochvílovi zabuchalo srdce. Teď se má rozhodnouti osud jeho a celé rodiny.

„Jsem povolán na vojnu na čtyři neděle...“ počal tichým hlasem.

Pán pozdvihl oči zakryté zlatým skřípцем od listů a upřel je na dělníka.

„No, a co já s tím mám co dělat?“ řekl drsně. „Vzkázal jsem vám přece již po mistrovi. Neobtěžujte!“

„Pane! Jedná se o moji rodinu, moje děti.“

„Copak mi je do toho? Povolal jsem já vás snad na vojnu? Nemohu vám pomoci, milý... milý... Jakpak se jmenujete?“

Pán neznal Kratochvíla, neboť neznal ani svých dělníků, kteří mu ročně vydělávali milióny a plnili jeho měšce zlatem.

„Kratochvíl,“ řekl dělník a viděl, jak řítí se mu půda pod nohama a že není již naděje. A přece zkusil poslední: „Prosím vás. Mám ženu a děti!“, neboť jiného říci nedovedl.

Pán pokrčil rameny.

„Nemám proti vám praničeho, milý Kratochvíle, ale uznejte, že závod čtyři neděle bez zámečnicka býti nemůže, že tedy musíme najmouti jiného a vás propustit. Je-li vám to útěchou, tedy vás lituji, ale více pro vás učiniti nemohu.“

Říkal tato zdánlivě laskavá slova tak tvrdě a ona dopa-

dala do duše Kratochvílovy jako těžké kapky ledového deště.

„Jděte, jděte, můj milý. Jest všecko marno. A ne aby vás snad napadlo poslat mi sem plakat ženu nebo děti. Byl bych nucen je dát portýrem vyvést. Sbohem!“

A Kratochvíl šel.

Vše bylo ztraceno.

Co tomu řeknou doma? Co tomu jen řeknou doma?

KAPITOLA ČTVRTÁ

Čepice zasahuje do děje

„Přijdou vojáci! Vojáci jdou!“

Rozkřiklo se to městečkem, v němž bydlil Jarda Brandejsů se svými rodiči a kamarády, pověst letěla dům od domu, a když šly děti v poledne ze školy a dověděly se o této neobyčejné věci, nastalo hotové vzbouření. Vojáci tu byli neobyčejnou věcí. Posádka zde neležela a krajina ležela stranou od rovin a silnic, na nichž bývala obyčejně vojenská cvičení prováděna. Vysocí vojenští páni se v okolí nevyznali, a proto zde také nikdy cvičení nenařizovali. Mohlo by se jim státi, že by tu někde se svými vojsky zabloudili, jak se jim to často ve válkách již stalo, a to by bylo velmi nemilé. Ale tentokráte bylo jinak.

Nedlouho před polednem projelo ulicemi a náměstím několik husarů. Na náměstí se na několik minut zastavili, aby dali odpočinouti sobě a koním. A od nich se obyvatelstvo dovědělo, že část vojska potáhne přes návrší nedaleko městečka a že není ani vyloučena možnost, že se právě v této krajině srazí s nepřítelem. A asi půl hodiny nato proletěla ulicemi celá četa husarů, ale ti se ani nezastavili,

jen podkovy zadrnčely po kostrbatém náměstí, mihly se jen pestré čáky a rudé šňůry a trochu prachu se zvedlo. A lidé, kteří přicházeli z okolních vesnic, vypravovali neobyčejnou věc, že jest vojáky vidět všude, kam se jen kdo podívá.

Byly zde takzvané manévry a lidé, mladí i staří, vybíhali na ulice, spěchali za město, aby alespoň kousek této podívané spatřili. Jakýsi čipera s vyvinutým smyslem pro obchod koupil honem malý soudek kořalky, nalil do ní ještě vody, aby jí přibylo, soudek uvázal na ramena a pospíchal ven na křížovatku cest, aby tam obchodoval. Také baba s hruškami tam běžela a uzenář s nejhorším zbožím, které měl ještě na skladě. V městečku byl ruch, jaký bývá jenom o výročním trhu.

Jarda Brandejsů přiběhl zrovna po škole docela bez dechu k Iltisům a již ve dveřích volal:

„Šanku, Gustinko, vojáci jsou tady!“

Nastalo dlouhé vyjednávání s tatínkem a maminkou, a teprve když Jarda a obě děti svatosvatě slíbili, že jenom docela na krajíček města se podívají a že dojistu nepůjdou dál než k Vejvarovu domu, byla jim tato vycházka povolena.

Vyběhli z domu s křikem a výskáním a zrovna na prahu vrazili do Edy Vorlova. Vzali ho s sebou a teď to šlo jediným během na hranice města. Smáli se hlasitě a Šanek před mostem upadl jak dlouhý tak široký zrovna do největší louže. Ale to bylo podnětem jen k větší veselosti. . . Vojáci jsou tu! . . .

Ale nezůstalo u Vejvarů.

Když přišly děti za most a pak kousek dál na záhyb silnice, stál tam onen čiperný chlapík, co si koupil soudek kořalky; u něho byli čtyři vojáci s desátníkem, kupovali si za čtyři haléře do kalíšku rozředěné lihoviny, pili ji jedním

douškem a utírali si rukávem ústa a vousy. Jarda Brandej-sů se tomu velmi podivil. Nelíbilo se mu to a vzpomněl si na strýčka Krásu. Také vojáky si představoval jinak. Měli sice i tito ručnice a bodla a tornistry, jako to vidával na obrázcích, ale vypadali jaksí jinak než ti namalovaní. Dívali se tak nějak unaveně a přitom zlostně, nečistí byli, zama-zaní a na štítících čepic a řemení bylo tolik prachu, že by v něm člověk mohl prstem psát písmena. Byli to první vojáci v plné zbroji, které kdy za života viděl. Shromáždilo se kolem nich mnoho lidí a školní děti se draly zástupem, aby viděly vojáky hodně zblízka. Jakýsi muž s rezavým vousem se vyptával pana desátníka, kdeže se srazí s nepří-telem, kde leží vojsko, kdo je vede, jak je silné a mnoho jiných zbytečných věcí, a vůbec si počínal tak, jako by všemu, co se týkalo vojska, rozuměl. Desátník mu od-povídal velmi neochotně.

„A copak já vím?!“ řekl posléze.

„No ne, prosím vás,“ povídal ten mužský, „já bych se na to rád podíval, můj švagr je taky kaprálem, ale u vašeho pluku ne, ten je v Haliči. Kde bych se tak na to mohl podívat, pane kaprále?“

Desátník neodpověděl, ale jeden takový bezvousý dlouhán řekl zlostně:

„A já se vám divím, člověče, že se vám na to chce koukat, jak nás učejí zabíjet lidi. Pět dní jsme pořádně nespali, dva dni jsme neměli teplé sousto v žaludku, jazyk nám leze z tlamy, ale aby nám někdo dal sklenici vody, to nikomu nenapadne, jen nás očumují. Všecko je to stejná pakáž!“

Lidé se trochu zarazili.

„To je jistě nějaký socialista,“ řekla jedna ženská a ostatní se tomu dali do smíchu.

To je nějaký sprostý voják! myslila si Gustinka.

Ale vtom řekl pan kaprál:

„Marš!“

A vojáci se dali pochodem silnicí.

Některé děti se rozběhly za nimi. Jarda jako by se roz-mýšlel. Ale pak řekl:

„A víš co, Gustinko, půjdeme taky. Beztoho se brzy vrátíme!“

A běželi. Jarda, Eda, Šanek i Gustinka.

Dohonili vojáky a capali jim po boku.

A vojáky potkávali všude. Stáli na křižovatkách cest, jezdcí i pěšáci s puškami u nohou. Někteří leželi v zaprá-šených příkopech, vytahovali z rezavých mošen černý chléb, krájeli jej a pojídali. Hemžili se zde důstojníci se žlutými stuhami okolo pasu a šavlemi po boku. Od vesnice Kuchelny přicházel veliký oddíl ve sražených řadách, před nímž jeli na koních důstojníci. Prach se zvedal pod nárazy jejich kroků a zahaloval celou trupu oblakem dýmu.

Děti opustily svých pět vojáků, na něž se již dosti nadí-valy, a zastavily se u jiné skupiny, která stála okolo dů-stojníka na silnici a poslouchala, jak jim cosí vykládá a ukazuje na mapě. Blíže skupiny stál mladý poručík, kouřil cigaretu a kroutil si vousky. Rozhlížel se netečně kolem; velice se asi nudil. Zadíval se na Gustinku a usmál se. Pohládl ji po tvářičkách a řekl:

„Co, maličká, chceš viděti vojáky? Jsi hezká holčička. Pojď s námi, ukáži ti, kde to nejlépe uvidíš.“

Gustinka se tázavě obrátila na Jardu Brandejsova a ten vesele přikývl hlavou.

A skutečně! Za chvíli se četa pod velením mladého po-ručíka dala na pochod a děti šly s ní. —

Vojáci šli okolo nádraží a pak nahoru na kopec k lo-mům. Důstojník jim dal nějaké rozkazy a rozestavil je po skalách a za stromy lesa.

„Tak, a teď si trochu odpočineme, děti! Zlořečená vojna!“ řekl poručík a stíral si z čela pot. Pak se na děti usmál. Usedl na kámen a vytáhl z kapsy housku.

„Vidíte, tamhle z té strany přijde nepřítel. Za chvíli nám sem přijde pomoc, a až se nepřítel objeví, tak jej rozstřílíme.“

Děti se dívaly směrem, odkud měl nepřítel přijít. Ale neviděly ničeho. Jen slunéčko zářilo na širokou krajinu, která zde ležela před nimi jako na dlani, oblévalo ji jasnými paprsky, až střechy domů města zářily a řeka se leskla jako roztavené stříbro. Zde byl stín a příjemný chládek a větve smrků se ani nepohnuly.

„Je zde hezky, což, maličká?!“ řekl důstojník. —

A za chvíli počaly skutečně přicházeti malému oddílu posily.

Bylo viděti řady malinkých vojáků, jak se sunou a vinou od úpatí vzhůru, jak vyplňují každou stezku a stoupají. Šavle důstojníků a bajonety mužstva se blýskaly ve slunci. A oddíly přicházely blíže a rozkládaly se na kraji lesa. Stále nové a nové bylo viděti plížit se po úbočí výš, nové dlouhé řady, až jich byl celý kopec. Dětem se to líbilo. Jak to jest hezké, býti vojákem! myslili si hoši a rozhlíželi se po mužstvu, jež tu leželo na mechu, upínalo oči do údolí a tisklo k boku pušky. Ach, jen jednou si tak moci z té hezké zbraně vystřelit! myslil si Jarda Brandejsů. Děti by se byly rády daly s vojáky do řeči, ale netroufaly si a vojáci ani mezi sebou nemluvili, zdálo se, že jsou velmi unavení a že musejí napínati všechny síly, aby neusnuli.

Za zády dětí zazvonily o kamení skály podkovy. Před důstojníkem, který je sem přivedl, se zastavil dragoun na černém koni. Kůň byl zpocen a u huby měl bílou pěnu. Kovové součástky postroje a helma a palaš vojákův se leskly, až oči přecházely. Voják vzdal čest a cosi německy

důstojníkovi hlásil. Pak odjel.

Důstojník mluvil s desátníkem a obrátil se k dětem: „Musím pryč. Ale nebojte se, nikdo vám neublíží, možná že ještě přijdu.“

Usmál se a odcházel mezi první stromy lesa. Ale pojednou se obrátil. Díval se chvíli upjatě do údolí a zavolal na děti:

„Vidíte, tamhle od továrny přichází nepřítel.“

A zase cosi německy nařizoval.

Děti se dívaly upjatě, ale jejich necvičené oči nemohly posud ničeho postřehnouti. Jen cesty, stromoví, lesknoucí se řeku a domečky, tak malé a pestré jako v betlémě, viděly, oblité bílým jasem letního odpoledne.

„Hola, hola! Již je vidím,“ zvolal Jarda Brandejsů, „tam, tam! Vidíte ty černé body na stráni? A tam se zableskla šavle mezi stromy, hle, hle!“

A Jardovi se třásl rozčilením hlas.

Opravdu; nemýlil se. Černé body se objevovaly na návrších za továrnou a stále víc a více jich bylo. Hemžily se v polích na cestách mezi zelení stromů, mizely a vynořovaly se za domky vesnice. A na silnici se objevil celý oddíl.

„Schuß!“ vykřikl kdosi za zády dětí. Zatřeskla rána. Křiklo to do ticha, a koruny stromů zahučely táhle a dlouze.

Dětem se sevřela srdíčka a pak divoce zabuchala.

Co se to děje?

A nová rána. A zas. A zas. A nové.

Rány praskaly a les vyl a srdíčka dětem buchala jako kovádlinou.

Údolí před nimi bylo bílé zářem a za nimi černý stín lesa. A vše bylo naplněno bouří a třeskotem a hukotem. Přišlo to tak náhle, že až úzko se dělalo. Gustince bylo do

pláče a ohlížela se, aby alespoň známého důstojníka viděla. Ale ten již dávno zmizel.

Vojsko střílelo na nepřítele, na ony černé body na návrších a na oddíl na silnici, který se hleděl co nejrychleji dostat do úkrytu zdí domů.

Stalo se, že v tomtéž oddílu vojska, který pozorovaly naše děti z návrší, se uprostřed pátého čtyřstupu potácel bledý voják se zkaleným zrakem a zsinálými rty. Byl to již starší muž a podle ústroje bylo viděti, že to jest náhradní záložník. Náhradní záložníky strojí totiž vojenští páni do nejhorších hadrů, jaké mají na skladě. Jejich blůzy a kalhoty jsou protkány nejpodivnější spleť nítí správek a záplat, jejich čepice zamaštěné a špinavé, pušky mají ještě starého rázu a o kilogram těžší než ostatní vojáci a rezavé tornistry na zádech tak olezlé a opelichané, že prázdná místa mezi srstí vypadají jako ošklivé boláky. Bylo ubohé podívání na tohoto vojáka. Byl celý pokryt šedivým povlakem prachu jako závojem, vlasy na spáncích měl spečené potem a oči dívaly se tak smutně před sebe, že bys řekl, že ani neví, co se kolem něho děje, že jde jako ve snách, že si ani není vědom, že jde, a že jeho dvě nohy, obuté v těžké, hřeby pobité boty, se pohybují jenom proto, že se též dvě nohy před ním pohybují a ony dvě nohy vedle něho a desítky bot před ním a za ním a okolo něho. Bylo nesnesitelné parno, tělo bylo jako v jediném ohni a sevřená prsa vdechovala s prachem smíšený vzduch, tak horký jako ze železných pecí. Řemení pušky se bolestně zařezávalo do ramen, ruce napuchly nepřírozeným držením a bok byl celý zkrvavělý vytrvalými nárazy pažby. A v hlavě hučelo a vířilo a hořelo. Všechny myšlenky se vypařily tím nesnesitelným vedrem, jen jedna jediná tam zůstala a naplnila celou duši a celou bytost.

Zahynu, zahynu! byla ta myšlenka. Bude mi pak lépe,

ale co bude s mojí ubohou ženou a dětmi?

Myšlenka utkvěla pevně v prázdnotě jeho nitra a jednotlivá její slova se vybavovala každým úderem nohy o žhavou plochu silnice.

Zahynu, zahynu!

Dnes v noci spali ve stodolách v jakési vesnici, již neznal a o jejíž jméno se ani nezajímal. Došli tam kolem půlnoci, uvařili si v kotli nad ohněm kávu z konzerv a pak je nahnuli do stodol na slámu, muže vedle muže, že se těla dotýkala. Ale spáti nebylo možno, stodoly byly žhavé jako mučírny a naplnily se záhy nesnesitelným zápachem sta propocených těl a oděvů. Pak ráno o třech hodinách je vyrušil ostrý zvuk trubky, který je svolával k dalšímu pochodu. Znova se ustrojili do šatů, které ani neuschly, znova na ramena vzali řemení tornister, které bylo ještě od včerejška černé potem, jenž je prosákl. A zas plechovou misku polouvařené kávy. „A na pochod, vojáci!“

Kolikátý to byl již den, odkdy tak žili? Nevěděl; nemohl počítati dnů, které nebyly oddělovány spánkem, splynuly mu vjedno a zdály se dlouhou řadou nepřetržitých muk a útrap. A dlouho-li to bude ještě trvat? Ani toho nevěděl. Zapomněl již počítati svých osmadvacet dní.

Dokud slunce nevystoupilo nad obzor a dokud nad polmi ležely stinné mlhy jitra, dokud prach, nocí ještě poněkud zvlhlý, se příliš nevířil pod nohama, šlo se jakž-takž. Ale slunce stoupalo a mlhy se rozprchávaly. A každou čtvrt hodinou, kterou stoupalo slunce na své dráze, a každým kilometrem, který rozbolavělé nohy vojáku nechávaly za sebou, přibývalo útrap. Šest hodin již šli, těla byla zmučena nevyspáním a únavou, žaludky prázdné, mozky vyprahlé. A kolik hodin takového hrozného pochodu je ještě čeká?... Osm? Deset?... Nikdo nevěděl.

Pak kdysi k poledni pocítil náš voják, že již nemůže dále. Každý krok naplňoval jej nesnesitelnou bolestí, každý úder pažby, každé zamžikání očima.

Nemohl již.

„Nemohu již, pane desátníku!“ zašeptal poddůstojní-
kovi, který šel vedle.

Ale poddůstojník jen pokrčil rameny.

„Nemohu!“

Slunce páliło, jako by všechen mozek z hlavy a morek z kostí chtělo vyhlodatí. Jazyk se lepil na patro.

Voják do čehosi zakopl, divže sám neupadl. Byl to jeho druh, který padl ve čtyřstupu před ním slunečním žářem. Nikdo si toho nevšímal. Nohy přes něho přecházely. . . Nebylo teď kdy jej zdvihati. . . však jej vzadu již zdvihnou!

I on padne. To bylo jisto. Padne a zemře.

Šel okolo šikovatel.

Voják sebral poslední zbytek sil a vykřikl:

„Pane šikovateli, nemohu již!“

„Kuš, chlape!“ zařval šikovatel a byl by patrně ještě déle nadával, kdyby nebyl v témž okamžiku jel na koni pan hejtman. Dal si vojáka vyvolati z řady ven a zadíval se na něho přísně.

„Poslyšte, vy, slyším vás tam pořád naříkat, vy, vy, vy, dejte si pozor, takové ptáky již známe, kteří chtějí kazit vojáky. Ceknete-li ještě, dám vás zavířit.“

„Nemohu již, pane hejtmane!“

„Marš!“ rozkřičel se důstojník a ukázal rukou na pochodující setninu, která je již daleko předhonila zahalena prachem. „Laufšrit, chlape! A nebudeš-li utíkat jaksepatří, zavru tě. Lumpe! Já ti povím! Tvá žena se tě do smrti nedočká.“

A voják se dal skutečně do běhu za unikajícím zástupem, od něhož se byl oddělil. On, který prve ani jíti nemohl,

dovedl teď běžeti. Tornistra poskakovala po zádech a drtila klíční kosti. Při každém kroku ho bodlo u srdce a v očích stály slzy.

Otrok! Otrok! byla jediná jeho myšlenka. Proč poslouchá toho člověka, jenž ho žene do smrti? A vzpomněl si na žalář, kterým mu hrozí, neuposlechne-li toho nejnemožnějšího rozkazu, a na ženu a děti.

A skutečně doběhl do svého čtyřstupu. Ani se nedivil, kde k tomu vzal síly. A od té chvíle se mu poněkud ulevilo. Mozek se potáhl jakoby neprůhlednou šedí závoje. Neviděl již ničeho ani neslyšel a jeho bolesti se mu zdály jakoby bolestmi nějakého cizího člověka, na kterém mu nezáleželo. Tápal a šel, ale nevěděl o tom, vyhýbal se tělům vojáků, kteří před ním padli, ale ani toho si nebyl vědom. Horko jej již nemučilo, ani žízeň.

Pak slyšel nějaké rány, nějaké chrastění, jako by povoz jel po nešterkované silnici, ale nevěděl, odkud přicházejí, slyšel to jen jakoby z neznámých dalek a neviděl již vůbec ničeho; jen si nejasně uvědomoval, že společně s ostatními běží někam do strmého kopce. Pak upadl. Narazil hlavou o kámen a vytryskla horká krev. To jej poněkud vzpamatovalo. Viděl, že se zřítíl ze skaliska a že leží uprostřed křoví. Nad ním běžela vpřed jeho setnina s puškami v rukou, s nasazenými bajonety, a křičela „hurá!“ Proti ní z lesa hřímaly rány. Krev se mu řinula po tváři a cítil, jak s krví unikají zároveň jeho síly. Cítil, že umírá.

Žena! . . . Děti!

Byla to jeho poslední myšlenka a slova, která se snažil zašeptati zsinálými rty. Pak jej obestřela temnota.

A zatím nad ním byla dohrána rozčilující hra, která neměla jiného účelu, než aby velcí páni viděli, jak jest mužstvo dobře vycvičeno a mnoho-li útrap vydrží. Bylo to v onom místě na návrší, kde v lese se dívali na boj Jarda

Brandejsů s ostatními dětmi.

Nepřátelští vojáci doběhli s napřaženými bajonety za ohlušující střelby z lesa a za křiku „hurá!“ až k lesu. Tam se zastavili. I palba ustala.

Pak se sešli páni důstojníci obou stran na kraji lesa a radili se, který z obou oddílů by to byl v případě války vyhrál; rozhodli, že ten, který byl v lese a střílel, poněvadž by z nepřítele nezůstal v této divoké palbě pušek ani jediný muž naživu. A rozhodli se, že následkem toho musí nepřátelský oddíl vrátiti tam, odkud byl počal útočiti. Důstojníci se mračili a vojáci skřípali zuby, že po takové únavě, a když již tolik z nich bylo slunečním úpalem padlo, musí ještě jednou zpět, a že ani teď, po jedenáctihodinném pochodu, kdy sotva již na nohách stojí, jim nedají pokoje. Ale nebylo pomoci, páni tak rozkázali.

Když se seřazovala setnina, aby se dala na zpáteční pochod, oznamoval poddůstojník setníkovi, že schází náhradní záložník Kratochvíl. Důstojník zaklel. Nebylo kdy se nyní po něm sháněti. Setnina dala se na ústup.

Pak odešel také druhý oddíl a les zůstal prázdný, oněměl, a to ticho bylo tak podivné a smutné po křiku, jenž zde před několika minutami burácel, a po ohlušujícím praskání pušek, jež se rozvíjelo a spojovalo v táhlý řev, jež opakovaly vrcholky stromů. A naše děti zde stály na místě beze slova a udivené tím náhlým tichem a věcmi, jež se zde odehrávaly. Pochopily, že to byl toliko obraz pravdy, že pušky byly nabity toliko neškodným prachem, že nebylo v nich olověných střel v ocelových pláštích, jež vnikají do těl nepřátelských vojáků, kteří mají doma také maminky, jež pro ně pláčí, a manželky a malé děti, zrovna takové, jako ony jsou. Střely nevnikaly do prsou a po

modrých kabátech nestékala horká krev a kulky nevnikaly do hlav a vytékající mozek netřásl hran kamení a zelený mech a nebylo sténání raněných a chropotu umírajících. A přece i to, co viděly, stačilo, aby otřásl jejich drobnými dušičkami. A Jarda se zamyslel a dlouho, dlouho se díval za odcházejícím vojskem, jež mizelo mezi stromovým údolím a ztrácelo se dohledu, pak se díval na stráň, a v jeho mysli se vytvářil divný a divný obraz. Nebyla to jen hra, co zde viděl, ale skutečnost, nikoli nepřítel strojený, ale opravdivý. Mrtví a ranění pokrývali bojiště, stráň a svah byly zroseny horkou krví, vše bylo poseto mrtvolami a poslední vzdechy umírajících se vznášely tichem horkého odpoledne. Nepřítel! Kdo jest to nepřítel? Dělník, snad tkadlec, jako jest jeho tatínek, ježž oblékli v pestrý šat a do ruky mu vtiskli smrtící zbraň, člověk tak jako on či kdokoli jiný, jenž miluje též život a slunce... Proč se zabíjeli ti lidé, proč si vráželi bajonety do prsou a břich, proč rozstřelovali si hlavy a nohy?... Vysocí páni důstojníci ve zlatých límcích jim tak poručili...

Jen proto se zabíjeli?...

Ano, výhradně jen proto. Poručili jim to. Zrovna jako těmto zde poručili, aby stříleli naprázdno a umírali slunečním úpalem... A proč poslouchali vojáci?... Kdo neposlechl teď, toho velcí páni ve zlatých límcích na mnoho a mnoho měsíců zavřou do temného žaláře, a kdo by neposlechl ve válce, toho dají na místě zastřeliti nebo zastřelí sami revolverem, ježž vytrhnou z kožené brašny... Jak to bylo divné a smutné všecko!... A proč to tak bylo?

Ticho bylo tak divné, i to sluníčko tak divně žehlo. A děti stály a mlčely.

Až si pak Gustinka vzpomněla:

„Neměli bychom jít již domů? Maminka se bude zlobit!“

Vzpomněli si, že chtěli jen za most a že zašli již daleko a bůhvíkolik že již je hodin a neshánějí-li se po nich.

„Půjdem!“ řekl Jarda a také ho napadlo, že snad něco udělali, co neměli. Nebudou mít doma starosti?

Dali se v rychlý běh strání dolů, aby dohonili, co zameškali.

Ale děti měly poznati ještě mnoho.

Když běžely svahem, zastavila se pojednou Gustinka. . . A pak vykřikla. . . Ale ostatní ji neslyšely a běžely dále. A tu se dala Gustinka do velikého křiku.

Jarda se obrátil.

„Co je?“

„Voják! Voják! Mrtvý voják tady leží v křoví a teče z něho krev.“

Její vysoký hlásek prozrazoval celou hrůzu a úzkost, jež ji pojaly.

Děti se nejprve druh na druhu nedůvěřivě podívaly, a pak se daly v let vzhůru k trsu křovin vyrůstajících ze skal, u něhož Gustinka stála.

Skutečně! . . . Ležel tam v křovisku, hlavu v kamení, zkrvavený a zsinalý.

Stály v němém úžasu.

Ale Jarda byl veliký a rozumný hoch a věděl, že strachem a pláčem ubohému vojákovu nepomohou:

„Edo, pod honem! Snad je živ! Edo, Gustinko, svlečte mu tornu a kabát. . .!“

Sklonil se k němu a jal se mu rozdělovati řemení.

„Ano, ano, je živ, ještě neumřel, honem, honem!“ volal překotně. „Honem! Pospěšte si!“

Vzali kapesníky, nastavili je a snažili se zavázati mu hlavu. Ale voják nedával nijakých známek života.

Co dělat? . . . Umřel jim pod rukama?

„Vodu! Rychle vodu!“ volal Jarda. . .

Ale kde vzít vodu?

A tu mu hlavou bleskl nápad. . . Nahoře v lese jest v lomu studánka! . . . Nádoby sice není, ale má čepici! A jeho čepice jest dobrá a nepromokavá!

„Edo, běž do města a zavolej lidi! Ty, Gustinko a Šanku, zůstaňte! . . . Přiběhnu hned.“

To křičel již utíkaje kopcem vzhůru.

A za chvíli viděly děti, jak se vrací. V obou rukách nesl čepici naplněnou vodou a šel opatrně, aby nerozlil ani kapku této vzácné tekutiny, která snad v tomto okamžiku znamenala život či smrt člověka.

A došel.

Otírali ubohého, svlažovali mu rty a zkrvavené čelo.

A on otevřel oči.

Přiložili mu čepici k ústům a on spolkl doušek a hluboké vydechnutí se mu vydralo z prsou.

A tu dětem radostně zabušila srdéčka a oči se jim rozzářily radostí.

Žije! Žije! . . . A byly to ony, jež ho zachránily!

A byla to Jardova čepice, jež ho zachránila. — —

Když přišli za půl hodiny lidé s nosítky a sháněli se po jménu raněného, našli ve vojákově kapse dopis, z něhož poznali, že se jmenuje Jan Kratochvíl a že jest továrním zámečnickem ve Volešce.